

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
-обавезна садржина- свака рубрика мора бити попуњена

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију На седници одржаној 03. 04. 2020. године Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду именовало је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације.</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Јелена Ђерманов, ванредни професор, ужа научна област Педагогија, изабрана 25. 10. 2018. године, Филозофски факултет Универзитет у Новом Саду, председник Комисије;</p> <p>др Светлана Костовић, редовни професор у пензији, ужа научна област Педагогија, изабрана 28. 03. 2013. године, Филозофски факултет Универзитет у Новом Саду, члан;</p> <p>др Јасмина Клеменовић, редовни професор, ужа научна област Педагогија, изабрана 3. 6. 2015. године, Филозофски факултет Универзитет у Новом Саду, члан;</p> <p>др Вера Радовић, ванредни професор, ужа научна област Педагогија, изабрана 7. 2. 2017. године, Учитељски факултет Универзитет у Београду, члан;</p> <p>др Маријана Косановић, ванредни професор у пензији, ужа научна област Педагогија, изабрана 24. 10. 2013. године, Филозофски факултет Универзитет у Новом Саду, ментор.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Исидора, Бранислав, Кораћ</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 23. 12. 1972. године, Земун, Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив: Филозофски факултет Универзитет у Београду, дипломске академске студије Педагогије, дипломирани педагог</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија: 2016/2017, докторске студије - Педагогија</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: / Назив факултета, назив докторске тезе, научна област и датум одбране Филозофски факултет Универзитет у Новом Саду, Компетенције наставника ликовне културе и могућности њиховог професионалног развоја, Хуманистичке науке, студијски програм: Методика наставе, 8. 11. 2013. год.</p>
<p>Научна област из које је стечено академско звање магистра наука /доктора наука: Хуманистичке науке</p>

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Хоризонтално учење у функцији подстицања професионалног развоја наставника и васпитача

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација кандидаткиње Исидоре Кораћ је обима 368 страница. Од укупног броја страница, 291 страна је основни текст, 25 страница литература (248 библиографске јединице) и 23 странице прилога. Рад има 50 графикона, 46 табела, 4 прилога и 1 слику. Поред наведеног, дисертација садржи кључну документацијску информацију, апстракт на српском и енглеском језику. Дисертација је уобличена у складу са прописаним универзитетским стандардима и садржи следеће целине: *Увод*; *Теоријски приступ проблему истраживања*; *Методолошки приступ проблему*; *Закључна разматрања и импликације истраживања*; *Литература* и *Прилози*.

Након *Увода* (од 5. до 8. стране); *Теоријски приступ проблему истраживања* изложен је у пет поглавља која су експлицитирана кроз више потпоглавља:

- *Хоризонтално учење наставника и васпитача: појмовни оквир* (од 9. до 19. стране);
- *Хоризонтално учење наставника и васпитача – кроз призму различитих теоријских концепција учења одраслих* (од 20. до 31. стране);
- *Професионални развој наставника и васпитача: различити приступи* (од 32. до 59. стране);
- *Школа и предшколска установа – контексти хоризонталног учења наставника и васпитача* (од 60. до 76. стране);
- *Хоризонтално учење између теорије и праксе: преглед значајнијих истраживања у области хоризонталног учења наставника и васпитача* (од 77. до 88. стране).

Методолошки приступ проблему садржи два поглавља:

- *Методологија истраживања* (од 89. до 105. стране);
- *Приказ и интерпретација истраживања* (од 107. до 265. стране);

Закључна разматрања и импликације истраживања (од 275. до 296. стране);

Литература (од 296. до 321. стране);

Прилози (од 321. до 358. стране).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Кандидаткиња у *Уводу* докторске дисертације, аргументовано истиче потребу и значај истраживања одабране теме, која није довољно проучавана, ни у свету, ни код нас, упркос њеној актуелности у контексту образовних реформи.

У *Теоријском приступу проблему истраживања*, кандидаткиња се бави критичком анализом владајућих ставова и схватања о хоризонталном учењу наставника и васпитача у савременој литератури и документима националне образовне политике. У првом поглављу дисертације, под називом *Хоризонтално учење наставника и васпитача: појмовни оквир*, кандидаткиња се посвећује анализи различитих одређења појма хоризонталног учења, његових аспеката и односа са другим, блиским појмовима. Кандидаткиња, кроз појмовну анализу, пажњу усмерава на спектар различитих интерперсоналних односа, који се могу развити, кроз типичне законски дефинисане формалне, али и кроз неформалне односе, успостављене иницијативом самих наставника и васпитача и указује на сложеност и вишеслојност природе феномена хоризонталног учења и његовог проучавања.

Оригиналан и вредан допринос науци чини друго поглавље дисертације, *Хоризонтално учење наставника и васпитача – кроз призму различитих теоријских концепција учења одраслих*, у којем кандидаткиња разматра хоризонтално учење у светлу различитих концепција учења одраслих и експлицира теоријска упоришта на основу којих развија властити референтни оквир за емпиријско истраживање.

У трећем поглављу дисертације, *Професионални развој наставника и васпитача: различити приступи*, систематично су предствљени и компарирани различити концепцијски приступи и модели професионалног развоја наставника и васпитача. Хоризонтално учење, чију суштину чини дијалог, узајамна подршка, партнерство и колаборација, који учесницима у процесу омогућава да властиту професионалну праксу сагледају из различитих перспектива, да је разумеју на нов начин, градећи кроз интеракцију заједничка значења, вредности и знања, кандидаткиња смешта у оквир *системног развојног модела професионалног развоја*. Поглавље је заокружено нормативним приступом - анализом сета различитих законских прописа и докумената, којима се у Републици Србији регулише

примена актуелног модела професионалног развоја запослених у образовању - дефинише институционални оквир, надлежности, одговорност и обавезност континуираног усавршавања.

У четвртном поглављу, под насловом: *Школа и предшколска установа – контексти хоризонталног учења наставника и васпитача*, кандидаткиња отвара важно питање утицаја карактеристика организационог амбијента на хоризонтално учење. Том проблему се у дисертацији прилази кроз дискурс организационе културе и климе, као кључним варијаблама, које, кроз опште и свакој од образовних институција својствене карактеристике, моделују формалне и неформалне активности и понашање запослених у њима.

У наредном, петом поглављу под називом: *Хоризонтално учење између теорије и праксе- преглед значајнијих истраживања у области хоризонталног учења наставника и васпитача*, кандидаткиња даје свеобухватан преглед емпиријских истраживања феномена хоризонталног учења, спроведених у свету и код нас. Кандидаткиња издваја и детаљно представља налазе појединих истраживања, значајних за истраживачки фокус дисертације и развијање оригиналног методолошког оквира на основу којег је реализовала истраживање.

У шестом поглављу дисертације, *Методолошки приступ проблему*, јасно је експлициран нацрт емпиријског истраживања: дефинисани проблем, циљеви, задаци, хипотезе истраживања, детаљно описан узорак истраживања, варијабле, методе, технике и инструменти истраживања, уз објашњење процедуре прикупљања и обраде података. Вреднујући методолошки приступ истраживању, Комисија оцењује да је одабрани комбиновани нацрт квантитативног и квалитативног истраживања, адекватно примењен; да је у функцији целовитијег сагледавања феномена хоризонталног учења наставника и васпитача, као и потпунијег разумевања фактора који утичу на обим – заступљеност хоризонталног учења у школама и предшколским установама. Комисија, такође, у оцени реализације истраживања, позитивно вреднује пажњу посвећену креирању узорка истраживања, како би се испитивањем обухватио што већи број школских управа у Републици Србији и тиме обезбедила репрезентативност и разноврсност истраживачких података. Примењени статистички поступци и технике за обраду података су одговарајући и у складу су са природом анализираних варијабли.

Седмо поглавље дисертације је: *Приказ и интерпретација добијених налаза истраживања*. Квантитативни и квалитативни резултати истраживања анализирани су и интерпретирани у првој фази одвојено, а затим и интегрисано, што је кандидаткињи омогућило коректно извођење метазајачака који чине синтезу теоријско-емпиријског сазнања о истраживаном проблему. Резултати истраживања су систематично изложени, дискутовани проблемски, интерпретирани уз сучељавање са налазима претходних истраживања и представљени кроз следеће тематске целине: (1) хоризонтално учење из угла испитаника - како наставници и васпитачи одређују и разумеју хоризонтално учење; (2) искуства и актуелна пракса наставника и васпитача у погледу планирања и реализације хоризонталног учења, затим, (3) (само)процена доприноса хоризонталног учења личном професионалном развоју испитаника; (4) (само)процена властите мотивисаности и мотивисаности колега за укључивање у облике хоризонталног учења; (5) учесталост и заступљеност хоризонталног учења у пракси; (6) процена нивоа институционалне подршке хоризонталном учењу (школе/предшколске установе), (7) препреке и потешкоће у реализацији хоризонталног учења, (8) идеје и предлози испитаника за превазилажење потешкоћа и ефикаснију примену хоризонталног учења у пракси.

Осмо поглавље су *Закључна разматрања* добијених налаза и њихових импликација за праксу. Закључци су дати на јасан и прегледан начин. Они, на различитим нивоима, од концептуалног до практичног, указују на високу академску експертизу кандидаткиње коју је она испољила током писања дисертације (критичке анализе, дискусије и интерпретације налаза истраживања, извођење закључака и њихових импликација).

У дисертацији је коришћена обимна, релевантна и савремена *литература*, од чега већину чине научни чланци објављени у међународним часописима.

Последње поглавље, *Прилози*, садржи: (1) податке о испитаницима, (2) инструменте истраживања – Упитник, (3) Водич за интервју са наставницима и васпитачима и (4) резултате (само)процене

мотивације наставника и васпитача за патиципацију у процесу хоризонталног учења (укупно 11 графикана).

Дисертација, поред теоријског значаја изучавања проблема хоризонталног учења наставника и васпитача, проширивања знања из ове области има и вишеструки практичан значај:

- доприноси грађењу слике о актуелној пракси хоризонталног учења наставника и васпитача у нашој земљи;
- као аспект евалуације професионалног развоја запослених у образовању, може послужити као богат извор информација у креирању будућих образовних политика;
- резултати истраживања могу се користити приликом осмишљавања концепције програма стручног усавршавања, посебно оних модела који афирмишу партнерство, заједничке акције, рефлексивну праксу, континуиран процес учења и унапређивања компетенција наставника и васпитача;
- интерпретације налаза имају импликације и на актуелну концепцију иницијалног образовања, иновирање, креирање и организацију садржаја студијских програма високошколских институција које образују будуће наставнике и васпитаче;
- налази истраживања о организацијској клими и култури могу бити инструктивни различитим профилима запослених у образовању, посебно директорима, као подстицај у грађењу амбијента за хоризонтално учење наставника и васпитача, као кључног механизма промене, интерног потенцијала установе.

На основу изложеног, Комисија позитивно оцењује докторску дисертацију у целини и све њене делове.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Korać, I. (2016). Preschool Teachers' Perception on Professional Training Contribution to the Development of Competences in the Field of Inclusive Education. In: Gutvajn, N. & Vujačić, M. (ed.) (2016). *Challenges and Perspectives of Inclusive Education*. Belgrade: Institute for Educational Research, Volgograd: State Pedagogical University and Teacher Training Faculty. 89-102. (M14)
Dostupno na: <http://www.ipisr.org.rs/Upload/Dokumenta/Strane/INKLUZIJA%20prikaz.pdf>

Korać, I. (2018). Timovi za inkluzivno obrazovanje kao kontekst horizontalnog učenja vaspitača/The Teams for Inclusive Education as a Context of Preschool Teachers' Horizontal Learning. *Teme, časopis za društvene nauke/Jornal for Social Science*, 42 (2), 401-416. doi: 10.22190/TEME180240IK (M24)
Dostupno na: <http://teme2.junis.ni.ac.rs/index.php/TEME>

Корач, И. (2019). Действенные исследования в функции профессионального развития воспитателей и совершенствования деятельности дошкольного учреждения/под ред. С. И. Кудинова, О. Б. Михайловой. *Личность в современном обществе: образование, развитие, самореализация: Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию доктора психологических наук, профессора А.И. Крупнова*. Москва: Российский Университет Дружбы Народов, 33–40. ISBN 978-5-209-09548-4. (M31)

Гутвайн, Н. и **Корач, И.** (2019). Актуальная практика профессионального развития воспитателей: вызовы и перспективы /под ред. С. И. Кудинова, О. Б. Михайловой. *Личность в современном обществе: образование, развитие, самореализация: Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию доктора психологических наук, профессора А.И. Крупнова*. Москва: Российский Университет Дружбы Народов, 25–33. ISBN 978-5-209-09548-4. (M31)

Гутвайн, Н. и **Корач, И.** (2018). ИмPLICITные убеждения воспитателей как предикторы качества установленных отношений. /под ред. С. И. Кудинова, О. Б. Михайловой, С. С. Кудинова. *Психологическая наука и практика. Материалы Международно молодежной конференции молодых ученых*. Москва: Российский Университет Дружбы Народов, 200-206. ISBN 978-5-209-08957-5. (M31)

Korać, I. (2018). Educational Information Tehnologies and Horiyontal Learning of Nursery and School Teachers. In: Hilčenko, S. (ed.) (2018). *International Interdisciplinary Scientific Conference ICT Educating and Schooling Schildren Sports and Medicine*, Collected Papers, Subotica: College of

Vocational Studies for Preschool Teachers and Sports Trainers. 142-148. ISBN 978-86-87893-38-2. (M33)

Dostupno na: <http://horizonti.vsovsu.rs/index.php/zbornici>

Korać, I. (2018). Inicijalno obrazovanje vaspitača u Republici Srbiji: izazovi i perspektive. In: Panić, T.-Dedaj, M. & Mijailović, G. (Ed.). *Book of papers of the First International Scientific Conference Professional Development of Preschool Teachers: State and Perspectives*. Sremska Mitrovica: Preschool Teacher Training and Business Informatics Collage – Sirmium, 44-51. ISBN 978-86-80697-78-9. (M33)

Korać, I. (2015). The challenges of preschool teachers' internship improvement. In: Ševkušić, S. & Radišić, J. (ed.). *Challenges and dilemmas of professional development of teachers and leaders in education: Conference Proceedings*. Belgrade: Institute for Educational Research. 114-117; 274-281. ISBN 978-86-7447-126-5 (ИПИ). (M33)

Гутвайн, Н. и **Корач, И.** (2015). Образовательная политика и исследования в области инклюзивного образования в Республике Сербия: задачи и перспективы /Educational policy and research in the sphere of inclusive education in the Republic of Serbia: tasks and prospects/. *Грани познания*. 7(41), 133-139. С.133-139. ISSN 9999-4982. (M33)

Korać, I. (2019). Proces razvojnog planiranja i horizontalno učenje nastavnika i vaspitača. U: Stanišić, J. i Radulović, (ured.). *Zbornik rezimea sa XXIV međunarodne naučne konferencije Pedagoška istraživanja i školska praksa – Obrazovanje u funkciji modernizacije društva*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, 114-115. ISBN 978-86-7447-147-0. (M34)

Korać, I. i Šćepanović, D. (2018). Conceptual starting points and implicit beliefs of pre-school teachers as mechanisms for changes in pre-school institution. *International Interdisciplinary Scientific Conference Everyday Life of Children*. Novi Sad: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, 47-48. ISBN 978-86-85447-24-2. (M34)

Korać, I. (2018). Development planning proces: Challenges in building the institution as a community of practice. In: Krnjaja, Ž.-Stepić, G. & Prlić, I. (ed.). *Book of Abstracts of the Second International Scientific Conference Initial Education and Professional Development of Preschool Teachers – Partnership in Quality Building*. Sremska Mitrovica: Preschool Teacher Training and Business Informatics Collage – Sirmium, 122-123. ISBN 978-86-80697-79-6. (M34)

Korać, I., Stanojević, B., Erić, A. i Pavlović, T. (2018). Building relations in preschool institution through dialogue and practitioner's research. In: Krnjaja, Ž.-Stepić, G. & Prlić, I. (ed.). *Book of Abstracts of the Second International Scientific Conference Initial Education and Professional Development of Preschool Teachers – Partnership in Quality Building*. Sremska Mitrovica: Preschool Teacher Training and Business Informatics Collage – Sirmium, 125-126. ISBN 978-86-80697-79-6. (M34)

Korać, I. (2017). Initial Education of Preschool Teachers in Republic of Serbia: Challenges and Perspectives. In: Pavlović Breneselovć, D. - Krnjaja, Ž. & Panić, T. (ed.). *Book of Abstracts of the First International Scientific Conference Professional Development of Preschool Teachers: State and Perspectives*. Sremska Mitrovica: Preschool Teacher Training and Business Informatics Collage – Sirmium. 71-74. ISBN 978-86-80697-70-3. (M34)

Korać, I. (2017). Planning and Realization of Horizontal Learning: From the Point of View of Preschool Teachers. In: Pavlović Breneselovć, D.- Krnjaja, Ž. & Panić, T. (ed.). *Book of Abstracts of the First International Scientific Conference Professional Development of Preschool Teachers: State and Perspectives*. Sremska Mitrovica: Preschool Teacher Training and Business Informatics Collage – Sirmium. 67-70. ISBN 978-86-80697-70-3. (M34)

Korać, I., Kosanović, M. & Kostović, S. (2018). Models Horizontal Support in Preschool Inclusive Education. In: Krajnc, M.-Rus Kolar, D. & Kranjec, E. (ed.). *The Role of Inclusive Pedagogue in Education*. Maribor: Univerzitetna zložba Univerze. 159-167. doi: org. /10.18690/978-961-286-161-2 (M44)

Korać, I.-Kosanović, M. i Klemenović, J. (2018). Inicijalno obrazovanje vaspitača i njihove profesionalne kompetencije za rad u inkluzivnom okruženju. U: Đević, R. i Gutvaj, N. (ured.) (2018). *Uvažavanje različitosti u funkciji pozitivnog razvoja dece i mladih*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, 61-74. ISBN 978-86-7447-140-1. COBISS.SR-ID 268475148. (M44)

Korać, I. (2011). Uloga i kompetencije direktora škole u kreiranju ambijenta za kvalitet. U: O. Gajić (ured.). *Kvalitet obrazovnog sistema Srbije u Evropskoj perspektivi - zbornik radova, Knjiga 1, Ka uspostavljanju vrednosnih okvira i standarda kvaliteta: odabrani teorijsko – metodološki koncepti*. Novi Sad: Filozofski fakultet. 417 – 426. ISBN 978-86-6065-093-3. COBISS.SR-ID 268551431. (M44)

VII ZAKЉUČCI OДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Кључни резултати истраживања су:

(1) Дијапазон разумевања појма хоризонтално учење, који дају наставници и васпитачи, је веома широк. Већина испитаника хоризонтално учење одређује као организовану, планирану размену са колегама, кроз формалне и законом прописане обавезујуће облике стручног усавршавања. У опсегу дефинисања појма утврђене су значајне разлике у односу на стручни профил испитаника.

(2) Резултати истраживања искустава и актуелне праксе у погледу планирања и реализације хоризонталног учења су показали да код наставника и васпитача постоји иницијатива за хоризонталним учењем (поред законске обавезности, потреба за овим обликом учења препозната је и у контексту личног професионалног развоја). Међутим, када је у питању планирање овог процеса, иницијатива и проактиван став испитаника најчешће изостаје. Наставници разредне наставе и васпитачи најчешће учествују у планирају два, од укупно седам облика стручног усавршавања дефинисаних Правилником, док наставници предметне наставе, себе као актере планирања уопште не препознају.

(3) Мотивисаност за већину облика стручног усавршавања је виша када наставници и васпитачи лично учествују у планирању, него када је њихово учешће планирно од стране других (стручне службе, директора или актива установе). Рангирање по учесталости мотива за планирање и учешће у хоризонталном учењу, показује да су *потребе деце/ученика*, затим *самопроцена личних компетенција и иновације из подручја рада*, најснажнији мотиватори, односно разлози учешћа, док се *резултати спољашњег вредновања у вези са сопственим радом*, најмање узимају у обзир. Добијени резултати се тумаче у контексту вредновања квалитета рада васпитнообразовних институција и закључује да је процес вредновања потребно снажније афирмисати као прилику за размену и грађење заједничких значења, промишљање наставника/васпитача о личној пракси и начинима да се она унапређује. Осим тога, резултати сугеришу потребу преиспитивања прописаних процедура система вредновања квалитета рада и односа екстерног вредновања са самовредновањем.

(4) Начин и критеријуми избора (преференције) сарадника у хоризонталном учењу се разликују у односу на стручни профил и дужину радног стажа испитаника. Утврђено је да наставници и васпитачи генерално, своје сараднике бирају из непосредног професионалног окружења-актива установе, међутим, разлике су статистички значајне, када се групе испитаника пореде по профилу стручности и професионалном искуству. Критеријум избора сарадника, који најучесталије наводе васпитачи је компетентност сарадника, док се наставници разредне и предметне наставе више ослањају на колегијалну сарадњу у оквиру предметних актива у школи. Испитаници на почетку професионалне каријере своје сараднике претежно бирају на основу успостављених приватних контаката са колегама, од којих очекују прихватање, подршку и разумевање. Резултати о избору сарадника у хоризонталном учењу се у тумчењу контекстулизују и доводе у везу са (организацијским) специфичностима рада у школама и предшколским установама, односно чињеницом да су школски активи тело које најчешће окупља наставнике једног или два сродна наставна предмета, те представљају значајан извор подршке наставницима у раду, што није случај са организацијом рада предшколске установе. Парцијални закључак, изведен на основу резултата овог сегмента истраживања уз ослањање на теоријски оквир истраживања (принципи учења одраслалих), је да су добровољност учешћа, могућност избора колега за сарадњу, лична иницијатива, преузимање одговорности за сопствено мишљење и акције у ситуацијама учења, могућност обликовања контекстуалних услова у којима се учење дешава, као и самодирекција у односу на факторе средине који могу позитивно, као и негативно, утицати на процес учења, значајни услови за делотворан процес хоризонталног учења.

(5) Допринос хоризонталног учења професионалном развоју већина испитаника процењује умерено значајним. Мањи број испитаника тај допринос сматра значајним, док је за изванредан, такође мањи број испитаника, он скроман и/или непрепознатљив. У односу на стручни профил испитаника, процене се статистички значајно разликују. Наставници предметне наставе (про)оцењују допринос хоризонталног учења професионалном развоју, знатно ниже, од наставника разредне наставе и васпитача. Утврђене разлике се тумаче разликама у перцепцији контекста у којем се хоризонтално

учење реализује, разликама у личним очекивањима од учешћа, имлицитним теоријама испитаника о томе шта је учење, а које се доводе у везу са њиховим иницијалним образовањем. Резултати, даље, показују да испитаници хоризонтално учење доминантно везују за следеће три промене на професионалном плану: (а) самовредновање, преиспитивање личних компетенција, затим, (б) развијање постојећих и стицање нових компетенција и (ц) увођење новина у планирању образовноваспитног процеса. Поред когнитивне, наставници и васпитачи ефекте хоризонталног учења препознају и у емоционалној димензији (подршка колега, веће самопоуздање и сигурност у раду, однос и мотивација према сопственом учењу, задовољство послом). На организациском нивоу, ефекти хоризонталног учења се манифестују на међуљудске односе кроз позитивне утицаје на развој установе као заједнице учења и прилике да се размене мишљења и искуства са колегама из других школа/предшколских установа. На основу укупних резултата (само)процене доприноса хоризонталног учења личном професионалном развоју испитаника, закључено је да између различитих организацијских карактеристика постоји двосмерна веза, те да повољна организацијска клима и култура доприносе квалитету и учесталости умрежавања запослених ради хоризонталног учења, а са друге стране, успостављени односи кроз процесе хоризонталног учења, (ре)дефинишу културу и *боје* климу установе/организаације, градећи односе сарадње и подршке.

(6) Испитивање учесталости и заступљеност хоризонталног учења у пракси, показује да од различитих, доступних облика стручног усавршавања, испитаници највише цене стручно-праксеолошке облике (извођење угледног/огледног часа наставе/активности са дискусијом и анализом; затим, стручно студијско путовање/стручна посета другим установама и пројекат мобилности; учешће у међународним пројектима и учешће у пројектима образовноваспитног карактера у установи, програмима од националног значаја и програму огледа). Исти тренд - усмерености на стручно-праксеолошки аспект, манифестује се и процени мотивисаности колега за укључивање у облике стручног усавршавања који се ослањају на хоризонтално учење. Резултати показују да је мотивација (колега) најнижа, када се ради о приказу стручне књиге, приручника, дидактичког материјала, истраживања и др. са анализом и дискусијом, затим, излагању на састанцима стручних органа које се односи на савладани програм стручног усавршавања са анализом и дискусијом и за учешће у истраживањима унутар установе/организаације. Са друге стране, мотивација је висока за стручна студијска путовања, затим, извођење угледног/огледног часа са обавезном дискусијом и анализом и учешће у међународним пројектима. Процене учесталости различитих облика стручног усавршавања (обим, разноврсност) на основу искустава испитаника у пракси, показују да је генерално, разноврсност облика усавршавања, знатно мања од могућности које су предвиђене Правилником. Када се посматрају облици стручног усавршавања који имплицирају хоризонтално учење, наставници и васпитачи процењују да су извођење угледног, огледног часа, односно активности са дискусијом и анализом најзаступљенији облици усавршавања, како унутар, тако и између школа/предшколских установа. Сви други облици су врло ретко присутни у пракси.

(7) Резултати анализе фактора утицаја на учесталост хоризонталног учења унутар и између школа/предшколских установа показали су да *мотивисаност запослених за сарадњу*, затим *подршка директора установе и професионалне компетенције учесника процеса хоризонталног учења*, представљају најснажније (доминантне) факторе, док је *потребно време за ову врсту стручног усавршавања*, најмање изражен фактор. Дате процене испитаника, о утицају поменутих фактора на хоризонтално учење, потребно је тумачити са аспекта општих и јединствених карактеристика организационог амбијента. За хоризонтално учење, други аспект је далеко значајнији, како се у релевантној литератури наводи, будући да интерни организацијски процеси и перцепције, примарно утичу на иницирање, афирмацију и реализацију хоризонталног учења (да ли ће се, у којој мери и на који начин, оно реализовати у свакој од васпитнообразовних институција).

(8) Претходни закључак о важности аутентичног организационог амбијента, поткрепљују и резултати процене испитаника о нивоу институционалне подршке хоризонталном учењу унутар школе/предшколске установе и перцепције препрека и потешкоћа у његовој реализацији. Резултати процене интензитета подршке показују да су мишљења испитаника у целини, али и у оквиру група одређених стручним профилом, подељена. Иако већина испитаника у свим професионалним подгрупима, сматра да се у установи где су запослени, хоризонтално учење умерено подржава („*подржава*“ и „*мало подржава*“), и мањи број, подршку оцењује „*значајном*“, односно сматра да

је „*уопште нема*“, недостатак подршке унутар установе је кључни разлог, који све три групе испитаника најчешће наводе за неучешће у хоризонталном учењу. Поред недовољне интерне и колегијалне подршке, немотивисаност (колега) за професионални развој и хоризонтално учење, издваја се као најучесталија потешкоћа на коју указују наставници предметне наставе. Изложени резултати несумњиво показују да је, независно од профила стручности, свим испитаницима потребна подршка од различитих актера: колега, директора, министарства задуженог за образовање и Завода за унапређивање образовања и васпитања. Уједно то су и могући правци промена које је у систему подршке наставницима и васпитачима, потребно осигурати на два нивоа: (1) ниво образовног система и (2) ниво школе/предшколске установе.

(9) Закључак који имлицирају резултати последњег сегмента истраживања јесте - да су за патиципацију и мотивацију наставника и васпитача у процесу хоризонталног учења значајни следећи услови: познавање циља, сврхе и добити учења од стране учесника процеса; уверење да је оно што се учи релевантно за њихов професионални рад; развијање потребних компетенција и оснаживање учесника за преузимање активне улоге у процесу учења; подршка од стране колега, директора и образовног система, осећање да се учење и професионални развој у установи/ организацији и друштву високо вреднује, као и *делотворна култура и клима школе*.

(10) Општи налаз истраживања је да наставници и васпитачи имају различита искуства у погледу хоризонталног учења и у светлу властитих искустава, различито процењују допринос тог учења свом професионалном развоју. Резултати истраживања о активностима које наставници и васпитачи предузимају у току и након хоризонталног учења, указују на два дискурса кроз које је сам тај процес могуће и потребно посматрати и разумевати.

- У првом, преовлађујућем дискурсу, који је назван *дискурс форме*, хоризонтално учење се најчешће поистовећује са радом актива унутар којих се организују угледни часови/активности. У процесу учења наставник/васпитач је пасиван посматрач и/или реализатор *примера добре праксе*. Изостаје дијалог, те се недовољно пажње посвећује проблематизовању и сагледавању разумевања одређене педагошке ситуације из различитих перспектива, што за исход има да учесници у самом процесу не придају иста значења разматраном проблему. Фокус је на питању *како се нешто ради*, а не на питању *зашто се нешто ради* на одређен начин. Хоризонтално учење се своди на испуњавање форме, где су исходи учења прикупљени прописани обавезни сати (бодови) стручног усавршавања и опробани начини рада, идеје и смернице. Овај дискурс карактерише слаба мотивација за укључивање у активности хоризонталног учења, као и тенденција да се одговорност за процес и исходе учења пребаци на стручну службу школе/ предшколске установе и/или колеге.

- У другом дискурсу, који је назван *развојни дискурс*, нагласак је на успостављању дијалога учесника процеса као основе за групно грађење контекста, грађење заједничког значења смисла и сврхе, (само)рефлексију, промишљање и преиспитивање праксе. У светлу реченог, наставник/васпитач је (про)активан учесник процеса, онај који иницира и планира учење. Исход процеса (а и добит у контексту личног професионалног развоја) је стицање увида о пракси из различитих перспектива и начинима да се она унапреди, освешћивање имплицитних педагогија, ревидирање личних значења и мењање праксе. Приступ промовише стално преиспитивање постојећих разумевања квалитета праксе (личних и колективних, дефинисаних на нивоу система) у датом контексту. Дискурс карактерише унутрашња мотивација учесника за укључивање у активности хоризонталног учења, лична и групна одговорност за процес, исходе учења и промене у пракси.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА
Резултати истраживања су приказани и протумачени у складу са највишим стандардима приказа и тумачења резултата научног рада.
IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме Докторска дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе Докторска дисертација садржи све битне елементе.
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци Оригиналност докторске дисертације, кандидаткиње Исидоре Кораћ под насловом: <i>Хоризонтално учење у функцији подстицања професионалног развоја наставника и васпитача</i>, огледа се у идентификовању истраживачког проблема, истраживачком приступу, те снажној емпиријско-теоријској аргументацији у закључивању. Хоризонтално учење као феномен, није до сада обимно истраживано у свету, ни код нас. Дисертација представља прво истраживање хоризонталног учења наставника и васпитача у нашој земљи, које комбинује квантитативни и квалитативни приступ. Оригиналан допринос науци се манифестује у свеобухватном и целовитом опису процеса хоризонталног учења; потпунијем разумевању карактеристика хоризонталног учења наставника и васпитача, кроз сазнавање и откривање до сада недовољно разјашњених процеса и механизма овог начина/процеса учења одраслих; као и значајком тумачењу налаза истраживања, што је омогућило нове увиде у специфичности професионалног развоја наставника и васпитача.
4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања Дисертација нема недостатке, осим ограничења која је кандидаткиња сама навела у поглављу <i>Закључна разматрања и импликације истраживања</i>. Утицај ових ограничења на налазе истраживања није значајан.
X ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
<ul style="list-style-type: none"> - <u>да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана</u> - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни односно измени) или - да се докторска дисертација одбија

У Новом Саду, 06.05.2020.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Јелена Ђерманов, ванредни професор, председник

Проф. др Светлана Костовић, редовни професор у пензији, члан

Проф. др Јасмина Клеменовић, редовни професор, члан

Проф. др Вера Радовић, ванредни професор, члан

Проф. др Маријана Косановић, ванредни професор у пензији, ментор

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.